TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE ÜCRETLERİN SEYRİ

Prof. Dr. Ahmet BEYAZLAN
Gazi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

TÜRK - İŞ YAYINLARI NO. 152

331.21
BEY
0646

TÜRK İŞ
Bilgi Merkezi

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE ÜCRETLERİN SEYRİ

Prof. Dr. Ahmet BEYAZLAN
Gazi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi
Tarih:.....
Demirbaş No:.....646.....
Tasnif No:.....331.21 BEY

331.21
BEY
0646

Bilgi sosyal bilimleri

SUNUŞ

Ülkemizin karşı karşıya bulunduğu ciddi sosyo-ekonomik sorunlardan en önemli ikisinin, milli gelir dağılımındaki bozukluk ve işsizlik olduğunu, TÜRK-İŞ yıllardan beri söylemektedir.

TÜRK-İŞ'in yine eskiden beri söylediği bir başka şey de, işçilerin enflasyonunun sebebi değil mağduru olduğu, bu nedenle işçi ücretlerindeki artışı enflasyon hızıyla mukayese etmenin bir anlam taşımadığı, maliyetler içindeki ücret payının sabit tutulması ve hatta ölçülü biçimde arttırılması halinde ücret artışlarının enflasyona sebeb olmayacağıdır.

Bizim kendi günlük hayatımızdan, çarşıda yükselen fiyatların elimizi yakmasının acısından hissedip söylediğimiz bu ve buna benzer başka tezlerimiz, şimdi, değerli hocamız Sayın Prof. Dr. Ahmet Beyaslan'ın bu bilimsel araştırmasıyla doğrulanmış bulunmaktadır.

Çeşitli Batı ülkelerinde Üniversitelerde ve Ekonomik Planlama Uygulamasında önemli çalışmalar yapmış olan ve halen Gazi Üniversitesi İktisadi Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi bulunan Sayın Prof. Dr. Beyaslan, Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Ücretlerin Seyri konulu araştırmasında, günümüz Türkiye'sinin önemli bazı sorunlarını tahlil etmekte, çözüm için yol arayan ilgililere ışık tutmaktadır.

Araştırmada, 1978 enflasyonunun baskısıyla milli gelir dağılımının işçiler aleyhine bozulduğu, 1980 den itibaren de YHK nın keyfi ve haksız kararlarıyla bu adaletsizliğin artarak devam ettiği açıkça ortaya konmaktadır. Araştırma, işçi ücretlerinin maliyet

içindeki payı ölçüsünden hareketle, YHK nın % 110 zam vermesi halinde bile ülkemizde enflasyonun körüklenmiş olmayacağını göstermektedir. Ülkemizde emek dışı kesimlerin geliri hızla artarken, işçileri enflasyonun sebebi gibi gösterip durmadan ücret artışını sınırlamayı amaçlayan YHK nun ve bilinçli bilinçsiz alkışçılarının, bu araştırmayı dikkatle okuyacaklarını ve hiç olmazsa hatalarını bundan sonra kabul etme faziletini göstereceklerini umuyoruz.

Araştırma, ülkemizde her nedense pek tartışılmayan, sadece bir kaç bilim adamının değinmeye cesaret ettiği, «iktisadi fazlalık» veya «rant» kavramına da özet olarak yer vermektedir. «Emek dışı kesimlerin haksız kazancı» diye de tanımlayabileceğimiz bu faktörün, ülke ekonomisine ne kadar yük olduğunu ilgililerin hiç olmazsa bundan sonra dikkate almalarını bekliyoruz.

Prof. Beyaslan, araştırmada, mevcut milli gelir dağılımını düzelterek sosyal adaleti sağlamaya çalışmanın yanı sıra, istihdam hacmini arttırarak milli gelir içindeki toplam emek payını da çoğaltmayı önermektedir. Bu amaçla işaret ettiği emek-yoğun yatırımların tercihi ve nüfus plânlaması gibi konular da, TÜRK-İŞ'in ısrarla üzerinde durduğu hususlardır. Özellikle, milli gelir dağılımı ve sosyal adalet konularının, işsizlikle mücadeleden soyutlanamayacağı, istihdamı arttırmak yoluyla ülkede çalışanların toplam sayısının çoğaltılmasının şart olduğu, araştırmada bilimsel bir kesinlikle açıklanmaktadır.

Bu gibi araştırmalar, ülkemizde kısır döngüye sokulan sosyo-ekonomik tartışmaların renklenmesi ve doğruların daha kolay bulunması için şarttır. TÜRK-İŞ, zaman zaman kendi tezleriyle tamamen mutabık bulunmasa bile, bilim adamlarımızın bu tür çalışmalarını gün ışığına kavuşturmak için elinden geleni yapmaya ve tartışmalara yeni boyutlar kazandırmaya kararlıdır.

Ülkemizin yararına olacak doğruların, kendilerinde keramet vehmeden bir takım yetkililerin doğru-yanlış iddialarını tartışmasız alkışlayarak değil, eleştiri ve tartışma alanlarını genişleterek ve

mümkün olduğu kadar geniş kitlelerin kamu oyunda tartışmasını sağlayarak bulunacağına inanıyoruz. Uzun yıllar sıkıntısını çektiğimiz tartışmasızlığın veya sadece politik boyutlu kısır tartışmaların yerine, bilimsel ve teknik tartışmaların çok daha yararlı olacağı muhakkaktır.

Artık ekonomik konular, kendisini «ulema» ilân etmiş belli bir gurubun tekelinde değildir. Ülkemizin her işyerinde, her mahallesinde, her köyünde, artık enflasyon, pahalılık, ücret, kâr, rant gibi konular enine-boyuna tartışılmaktadır. Bu gelişme ülkemizin yarınları için büyük bir umut kaynağı olarak kabul edilmeli ve teşvik edilmelidir.

Ülkemizin sosyo-ekonomik kalkınması konusundaki tartışmalara yeni boyutlar kazandıran ve işçilerin ekonomik çıkarlarının geliştirilmesinde ülke yararı olduğunu gösteren bu araştırmasından ötürü Sayın Prof. Dr. Ahmet Beyaslan'a; araştırmanın yayınlanmasındaki katkılarından ötürü de Asya-Amerika Hür Çalışma Enstitüsü AAFLI'ye teşekkür ederiz.

TÜRK-İŞ İCRA KURULU

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE ÜCRETLERİN SEYRİ

I — TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI
A. İŞLEVSEL GELİR DAĞILIMI
B. İMALAT SANAYİİ ANKET SONUÇLARI
C. İKTİSADİ FAZLALIK

II — 12 EYLÜL 1980 SONRASI
A. RANT
B. ÜCRETLER

III — ÖNLEM VE ÖNERİLER
A. ORTALAMA ÜCRETLERİN ARTTIRILMASI
B. TOPLAM ÜCRETLERİN ARTTIRILMASI

IV — TABLOLARLA İLGİLİ AÇIKLAMALAR

I — TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

Bu konudaki ilk çalışma, 1963 yılındaki durumu saptamak için yapılan Çavuşoğlu-Hamurdan araştırmasıdır (2). DPT tarafından 1966 yılında yayımlanan bu çalışmada, Türkiye genelinde, Tarım ve Tarım dışı sektörlerde aile sayısı beşte birlik dilimlere bölünerek, her dilime düşen gelir miktarı verilmiştir. O zamanki bazı yorumlarda, bu çalışmanın vardığı sonuçlar yanlış (6, sayfa 141) yahut karamsar (11) bulunmuş; ayrıca gelir dağılımı dışında arazi dağılımı rakamları da eleştirilmiştir.

1968 yılındaki durumu saptamak için yapılan ve 1971 de yayınlanan Bulutay ve arkadaşlarının çalışması (1) daha karamsar, 1973 DPT araştırması ise daha iyimser bir tablo çizmişlerdir.

Bütün bu araştırmaların ortak yönü, aile sayısının her beş-

te birine düşen gelir miktarını saptamaya çalışmaları, işlevsel bir bölüşüm vermemeleridir. Halbuki, bizim için önemli olan, emeğin aldığı ücret, teşebbüsün aldığı kâr, tasarrufun aldığı faiz, ve nihayet gayrimenkulün aldığı kira gibi işlevsel payları tesbit edebilmektir.

A. İŞLEVSEL GELİR DAĞILIMI

Denilebilir ki, «Nüfusun kaçta kaçı milli gelirin kaçta kaçını alıyor » sorusu, 1970'lerden sonra, yerini, toplumun çeşitli kesimlerinin milli gelirin bölüşümündeki paylarını bulma çabasına bırakmıştır. Bu konuda Ecevit-Özütün çalışması iyi bir başlangıç sayılabilir (4). Bu çalışmada, 1968-73 arası itibariyle, yurtiçi faktör gelirleri içinde ücret ve maaş gelirlerinin toplam yüzdesi ile, diğer faktör gelirlerinin (kâr, faiz, rant) yüzdeleri yıllara göre verilmiştir.

T. Karahasanoğlu, 1960-75 yılları için beş yıllık aralarla, yurtiçi faktör gelirleri (ücret, kâr, faiz, rant) yüzdelerini ayırarak, sendikalaşmanın etkinliğini incelemiştir (7)

Nihayet. DPT nin yayınladığı 1980 programında da böyle bir tablonun yer aldığını görüyoruz (3). Ancak, elimizdeki en yeni kaynak olmasına rağmen, fiyat hareketlerinden çok etkilenebilir bir karakter taşıyan bu çalışmanın bulguları, diğer iki çalışmadan çok farklıdır. (Bakınız : Tablo - I)

TABLO — I
1970 YILI YURT İÇİ FAKTÖR GELİRLERİNİN BÖLÜŞÜMÜ

Çalışma	Ücret ve maaş Gelirlerinin yüzdesi	Diğer faktör gelirlerinin (kâr, faiz, rant) toplam yüzdesi
1. Ecevit-Özütün	34.81	65.19
2. T. Karahasanoğlu	36.78	63 44
3. DPT 1980 Programı	32.40	67.60

Tablo I de görüldüğü gibi. üç çalışma da kendi aralarında farklıdır. Ücretlerde en düşük değer, diğer faktör gelirlerinde ise en yüksek değer, üçüncü çalışmaya aittir. Bazı eleştiriciler, sırf bu yüzden bu çalışmayı daha az güvenilir saymak eğilimi göstermişlerdir ki, bizce bu insaflı bir davranış değildir. Diğer taraftan, birinci çalışma 1973 sonrasını, ikinci çalışma da 1975 sonrasını kapsamadığı için son yıllardaki durumu aydınlatmaktan uzak kalmışlardır. Bu bakımdan, konu aşağıda özetle yeni baştan ele alınmıştır.

B. İMALAT SANAYİİ ANKET SONUÇLARI

Gelir dağılımı açısından, İkinci Dünya Savaşından bu yana en önemli dönem, şüphesiz 1974-80 arasıdır. Özellikle 1977-80 yılları, Cumhuriyet tarihimizde görülmemiş ağırlıkta bir enflasyon dönemi olmuştur.

Enflasyonun esas olarak ücretliler aleyhine işlediği bilinmekle beraber, sorunun büyüklüğünü bir kere daha saptamakta ve enflasyonun ücretlilere nasıl zarar verdiğini tekrar göstermekte yarar vardır. Bu bakımdan, kapsamı daha dar olmasına karşın elimizdeki en yeni güvenilir verileri içeren 1980 DPT çalışmasının bulguları ile, DİE İmalat Sanayii Anketlerinin sonuçlarını karşılaştırmak istiyoruz. Tablo-II ve Tablo-III bu amaçla düzenlenmiştir.

TABLO — II
İMALAT SEKTÖRÜNDE ÜCRET VE KATMA DEĞERİN SEYRİ

Yıllar	ÜCRETLER			KATMA DEĞER		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
1975	11754	16405	28158	42163	45586	87748
1976	13190	22470	35660	47894	64696	112590
1977	24007	31096	55103	59350	89856	149206
1978	38364	51382	89746	82793	155138	237931
1979	59364	78091	137455	123146	245675	368821
1980	112978	136757	249734	240847	479725	720572

TABLO — III
İMALAT SANAYİİ VE TARIMDIŞI SEKTÖRDE ÜCRET VE DİĞER GELİRLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Yıllar	İMALAT SANAYİ x			TARIM DIŞI SEKTÖRLER xx		
	Ücret/Katma Değer	Diğer Gelir Katma Değer	Ücret/Katma Değer 2/3	Ücret/Tarım Dışı Gelirler	Ücret Dışı Tarım Dışı Gelir	Ücret/Ücret Dışı Gelir 5/6
1975	% 32	% 68	% 47	% 44	% 56	% 79
1976	31	69	45	47	53	89
1977	36	64	56	48	52	92
1978	37	63	59	38	62	61
1979	37	63	59	34	66	51
1980	35	65	54	—	—	—

	7-4
	% 32
	+ 44
	+ 36
	+ 2
	— 8

x — DİE İmalat Sanayii Anket Sonuçları verilerinden üretilmiştir.

xx — DPT 1980 Programı verilerinden üretilmiştir.

Tablo-III incelendiğinde, İmalat Sanayii verilerinin, Tarım Dışı Sektör verilerine göre daha kararlı olduğu görülür. Bu bakımdan DPT 1980 Programındaki veriler, fiyat hareketlerine karşı fazla duyarlı olmakla eleştirilmiştir. Bu eleştirilerde, üretim etmenlerinin katma değere katkıları oranında pay aldıklarının var sayıldığı anlaşılmaktadır. Oysa ki, hızlı fiyat artışı dönemlerinde, özellikle ticaret kesiminde, iktisadi fazlalık (yaygın deyimiyle rant) oluşabileceği kabul edilince (6, sayfa 145), eleştirilerin tam aksine, DPT verilerinin çok önemli bir iktisadi gerçeği yansıttığı düşünülebilir.

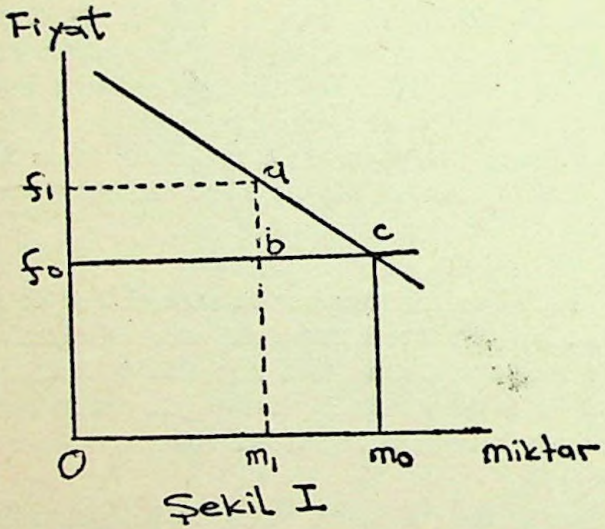
Tablo-III de altıncı sütun incelendiğinde, Tarım Dışı Ücret Dışı gelirlerin, 1977 değerine göre, 1978 yılında (% 10 / % 52) % 19 oranında, 1979 yılında ise (% 14 / % 52) % 27 oranında daha fazla olduğu görülür. Bu oranlar aynı yılın mutlak rakamları ile çarpıldığı zaman, 1978 yılından itibaren enflasyonun bu gelir guruplarında oluşturduğu fazlalık ortaya çıkar : 1978 de 568 X % 19 = 108 (milyar) TL. ve 1979 da 1072 X % 27 = 289 (milyar) TL. Görüldüğü gibi, bunlar hiç de küçümsenmeyecek rakamlardır.

Aynı şey, 1980 den itibaren imalat sanayii için de söz konusudur. Nitekim, o yıl ücretler artmazken, mamül fiyatlarının artışı yüzünden, 721 milyar TL'nin (% 2 / % 63) % 3 ü oranında, yani 21.63 milyar TL. tutarında bir fazlalığın, tarım dışı ücret dışı gelirler hanesinde oluştuğu kabul edilebilir.

Burada hemen belirtelim ki, yukarda belirttiğimiz rakamlar, aslında büyük buzdağının 1978 den sonra su yüzüne çıkan küçük bir kısmından ibarettir. Aslında, dışa karşı korunan her ekonomide olduğu gibi, ithalatçıdan başlayarak bazı guruplarda rakamlarla gösterilenden çok daha fazla iktisadi fazlalık ortaya çıkmıştır. Nitekim, A. Krueger, Türkiye'de sadece ithal lisansı için elde edilen iktisadi fazlalığı GSMH nın % 15 i civarında bulmuştur (8). Yukarda verdiğimiz rakamlarda iktisadi fazlalığın gerçekte olduğundan çok daha az çıkması, gelir dağılımı bakımından hareket noktası olarak alınan 1977 yılında % 52 nin içinde Krueger'in hesapladığı % 15'in de bulunmasındandır.

C. İKTİSADİ FAZLALIK

Herhangi bir malın üreticisi piyasayı kontrol edebiliyorsa, üretimi kısıp, fiyatı arttırmak imkânına sahiptir. Yani Şekil-I de görüldüğü gibi, (0 mo) kadar malı piyasaya sürüp, (0 fo) dan satacağına, (0 ml) kadar malı (0 fl) den satmak isteyebilir. Burada abc üçgeni, üreticinin yaptığı bu tercih yüzünden tüketicinin uğradığı refah kaybını göstermektedir. Bunu yapmak için, söz konusu tekelin aynı zamanda mutlaka üretici olmasına gerek de yoktur. Malı üreten kim olursa olsun, piyasaya hakim olan şirket, veya gümrük duvarlarının yüksek olduğu ülkelerde de ithalatçı aynı şekilde davranabilir.

Şekil I

Harberger, ABD için yaptığı bir araştırmada, 1929 yılında refah kaybının Millî Gelirin % 1'inden az olduğunu hesaplayınca (5), Mundell «öyle ise iktisat önemli olmaktan çıktı» diye cevap vermişti (9). 1929 da ABD ticaret rejimi 1970 ler Türkiyesiyle kıyaslanamayacak kadar serbestti; fakat Tullock'un yaklaşımı tekelin elde ettiği iktisadi fazlalığı, Fo Fl a b yi de ekonomi için bir kayıp saymak yolundadır (12). Tekel bu fazlalığı elde etmek için bir takım masraflar yapmak zorundadır. İthalatçı ise lisans satın alacaktır. İş adamı ise rüşvet verecektir, yasala-

rın kendi çıkarına göre çıkması için kulis yapacaktır, vs. Nitekim Posner'in makalesi bu gibi örneklerle doludur (10).

fo fl a b dörtgenine yanlış olarak «rant» adı verilmektedir. İngilizce'de «iktisadi fazlalık» (economic surplus) diye bir terim varsa da, bu kavram Türkçe'de tam olarak ifadesini bulmamıştır. Bu bakımdan, incelememizin bundan sonraki kısmında, Türk meslekdaşlarımızla uyum sağlamak için biz de aynı yolu izleyeceğiz, bu kavramı «rant» diye ifade etmeye çalışacağız.

Rant'ın tıpkı a b c üçgeni gibi refah kaybı sayılmasına gelince, bu görüş bizce pek anlam taşımamaktadır. Posner örneğinde (10) olduğu gibi, 100 bin dolar elde etmek için on kişi 10 bin dolar harcasa bile, bu parayı alanların da kendileri için bir refah sağladığı muhakkaktır. Bu olayın iktisadi etkisi ise, bu fazlalığı alanın parayı nereye harcadığına bağlıdır: Tüketim malları alırsa tüketimi, yatırım yaparsa üretimi arttıracaktır.

Ancak bu olayın bölüşümü saptırdığı ve bozduğu kesindir. Bunun için, ille tekel gücünün bulunması da şart değildir. Enflasyon döneminde stok yapan tüccar da kendi gücü oranında bir rant elde edecektir. Böylece üretim faktörleri, yaptıkları katkı oranında değil, daha değişik oranlarda gelir elde edeceklerdir. İşin kötüsü, elde edilen bu iktisadi fazlalık üretime dayanmadığı için, istemin de sürümden aynı oranda fazla olmasına sebep olacak, enflasyonu körükleyecektir.

Özetlersek, fiyat artışları yüzünden elde edilen rantlar, emeğin fiyatı (yani ücret) aynı oranda arttırılamadığı için milli gelirin bölüşümünü bozmakta, üretime değil mal kıtlığına dayandığı için istemi şişirerek tekrar fiyatların artmasına sebeb olmakta, kendi kendini besler hale gelmektedir. DPT 1980 Programındaki veriler böyle bir durumu yansıtıyorsa, fiyat hareketlerine fazla duyarlı oldukları için yerilmeye değil, övülmeye lâyıktır.

II — 12 EYLÜL 1980 SONRASI

1980 sonrası için elimizde yeterli veri bulunmamaktadır. DPT nin de her nedense gelir dağılımı ile ilgili çalışmalardan vazgeçtiği, yıllık Programlarda gelir dağılımına ilişkin verilere yer vermediği görülmektedir. DİE nin İmalat Sanayii Anketleri ise 1980 sonrası itibariyle henüz açıklanmamıştır. 1980 sonrası için orta-

ya çıkan bu veri yokluğu muhakkak ki çok büyük bir eksikliktir. İktisadi politikaların doğru saptanması ve sağlıklı incelenmesi için büyük bir sıkıntı ortaya çıkmaktadır. Ancak, bütün bu veri eksikliğine rağmen, bazı göstergelere bakarak son durum hakkında niteliksel bazı tahminlerde bulunulabilir.

A. RANT

24 Ocak 1980 kararları ile paralel piyasaların (karaborsanın) ortadan kalkması rantların en büyük kaynağını kurutmuştur. Sanayicinin yerli ham maddeden daha ucuza dışardan ham madde ithal edebilmesi, ithalatçının yüksek gümrük duvarlarıyla karşılaşması, yerli sanayii terbiye amacıyla bazı malların (örneğin akü, pil) ithalinin serbest bırakılması, ve kısmen devam etmesine rağmen kaçakçılığın önemli ölçüde azalması, bu dönemin belli başlı sistematik özelliklerini teşkil etmiştir.

Diğer taraftan, 1982 yılına gelince, yukardaki ilk gözlemleri yalanlayan bir olayın başladığı dikkati çekmektedir. Döviz kurlarında tekrar paralel fiyatın oluşmaya başladığını gözlüyoruz. Resmi ve gayri resmi döviz kurları arasındaki farkın, ortalama olarak, Alman Markı için 10 TL. Amerikan Doları için 20 TL. civarında seyrettiği görülmektedir. Demek ki, iç fiyatlardaki yükselme oranı, döviz kurundaki resmi ayarlamalara göre % 10 kadar daha fazladır. Bu durum, yine 1980 öncesindeki gibi bir oluşumun başladığına işaret etmektedir. Yani, elinde malı veya dövizi olan kişi hiç çalışmadan yan gelip yatsa da, üretimle desteklenmeyen fazladan bir satın alma gucu elde edecektir.

B. ÜCRETLER

Bu dönemde ücretlerin nasıl seyrettiği çok önemli bir konu olarak sık sık tartışılmaktadır. 24.12.1980 tarihli ve 2364 sayılı yasa ile, serbest toplu pazarlık düzeni askıya alınmış ve süresi biten toplu iş sözleşmelerinin yeniden yürürlüğe konma yetkisi Yüksek Hakem Kuruluna verilmiştir. YHK nun yenilediği sözleşmeleri ve aldığı kararları burada tek tek incelememize imkânımız olmadığı için, sadece gerçek ücretlerin genel seyrine bakmakla yetineceğiz. Tablo-IV bu amaçla hazırlanmıştır.

TABLO — IV

GERÇEK ÜCRETLERİN SEYRİ (x)

Yıllar	Cari (xx) Ücret	Geçinme (xxx) Endeksi	Gerçek Ücret
1977	147 TL.	541	27 TL.
1978	208 TL.	876	24 TL.
1979	294 TL.	1433	21 TL.
1980	427 TL.	2784	15 TL.
1981	542 TL.	3897	14 TL.
1982 (xxxx)	678 TL.	5262	13 TL.

x — SSK verileri

xx — Cari ücreti

xxx — 1963 : 100

xxxx — Yazarın tahminleri,

Görülüyor ki, tarım dışı gelirlerin, tarım dışı ücret gelirleri aleyhine seyri 1980 sonrasında da devam etmiştir. Bunun sebebi, tarım dışı ücret dışı gelir gurubunun 1980 öncesi kadar olmasa bile hâlâ bir ölçüde rant elde etme imkânının devam etmesi, buna karşılık tarım dışı ücret gelirlerinin YHK kararlarına bağlı olarak sınırlı gelişmesi ve ücret artışının enflasyon hızının altında kalmasıdır.

III — ÖNLEMLER VE ÖNERİLER

Tablo-III de gösterilen tarım dışı ücret gelirleri, büyük kısmı devlet memuru olan maaşlıları da kapsamaktadır. Oysa, devlet memurları toplu sözleşmelere tabi olmadıklarına ve bundan sonra da olamayacaklarına göre, meseleyi işçiler açısından biraz daha aydınlatabilmek için, sırf ücretliler açısından ayrıca bir inceleme yapmakta yarar vardır. Tablo-V bu amaçla hazırlanmıştır :

TABLO — V
TARIM DIŞI GELİRLERİN SEYRİ (x)

Yıllar	Ücret GSYİH	Tarım dışı-ücret dışı gelir GSYİH	2/3	Fark
1968	% 20	% 38	% 53	+ 2
1969	21	38	55	+ 2
1970	21	37	56	— 1
1971	20	36	55	— 1
1972	20	37	54	— 1
1973	19	39	48	— 6
1974	19	40	48	+ 0
1975	20	39	51	+ 3
1976	21	36	58	+ 7
1977	21	37	58	— 0
1978	18	47	38	— 20
1979	17	53	32	— 6

(x) — (3, Tablo 21)

Tablo-V incelendiğinde, Tablo-III den pek farklı olmadığı görülür. Dönüm noktası, yine 1978 yılıdır. 1968-77 arasında tarım dışı ücret gelirlerinin GSYİH içindeki payı % 20-21 civarında, tarım dışı ücret gelirlerin payı da % 38-37 civarında istikrar gösterirken, 1978 den itibaren durumun ücret aleyhine hızla bozulduğunu görüyoruz. 1978 de, ücretlerin payı % 18 e düşerken, ücret dışı gelirlerin payı % 47 ye fırlamaktadır.

Gerçi ücret dışı gelirlerin 1978 den itibaren hızla artması, sadece tarım dışı ücretlerin zararı pahasına değildir, tarım dışı maaşlar ile tarımsal ücret ve gelirlerden de transfer olduğu muhakkaktır. Ancak, sosyal adalet kavramı mutlak değil, göreli (izafi) bir kavram olduğuna göre, göreli durumları incelemekte yarar vardır.

Tarım dışı ücretlerin, tarım dışı ücret dışı gelirlere oranlarını incelediğimiz zaman, ücretlerin göreli durumunun 1977 de % 58 iken 1978 de % 38 e düştüğünü görüyoruz. Bu 20 puanlık düşüş, aslında tarım dışı ücretlerin, tarım dışı ücret dışı gelirlere kıyasla bir yılda % 34 oranında bozulduğunu açıkça göstermektedir.

Milli gelir dağılımında ücretler aleyhine gözlenen bu bozulma acaba nasıl önlenebilirdi?

1. İlk akla gelen yol, tarım dışı ücretlerin GSYİH içindeki payının düşmesinde ısrar etmekti. O zaman, Tablo-V de, örneğin 1978 değerlerinin şöyle olması gerekecekti :

Ücret / GSYİH = % 21
Ücret dışı gelir / GSYİH = % 44
Oran = % 48
Fark Miktarı : 10
Fark Yüzdesi : % 17

2. Daha bilinçli bir istek ise, 1977 yılındaki tarım dışı ücret/tarım dışı ücret dışı gelir oranının düşmemesinde ısrar etmek

olabilirdi. O zaman da, Tablo-V de yine 1978 değerlerinin şöyle olması gerekecekti :

Ücret / GSYİH : % 24
Ücret dışı gelir / GSYİH : % 42
Oran : % 58
Fark miktarı : 0
Fark yüzdesi : % 0

Gelir dağılımının ücretler aleyhine bozulmasını önleyebilmek için iktisadi politikaların tesbit edilmesinde, kuramsal olarak iki yol vardı :

a) Ortalama ücretlerin arttırılması,
b) Toplam ücret gelirinin arttırılması.

Bundan sonraki bölümde bu iki kuramsal yol incelenecektir.

A. ORTALAMA ÜCRETLERİN ARTTIRILMASI

Kuramsal olarak, ortalama ücretlerin arttırılarak tarım dışı ücretlerin GSYİH içindeki payının düşmesi, veya tarım dışı ücret dışı gelirlerle olan göreli durumun bozulması önleneceği düşünülebilir. Ancak uygulamada bu yol mümkün olmamaktadır. Bunun sebebi, gerek ücretlerin ve ücret dışı gelirlerin artışlarının, gerekse fiyat artışlarının önceden bilinmemesi, ancak sonradan belli olmasıdır. Bu bakımdan genellikle ücretler fiyatları geriden takip eder. İşçilerin ücret dışı gelirlerdeki rant payına ortak çıkmak talebi ise, toplu pazarlık sırasında kamu oyunun, hükümetin ve işverenin haklı bulacağı bir tez değildir.

Bu bakımdan, gerçek ücretlerdeki düşüşü ele alarak konuya yaklaşmak daha tutarlı bir tercihtir. Örneğin, Tablo-IV de görüldüğü gibi, 1977 yılında gerçek saat ücreti 27 TL. iken, bu rakam 1982 yılında 13 TL. ye düşmüştür. Bu hesapla, 1982 yılında gerçek saat ücretinin 1977 düzeyinde kalması, yani 27 TL. olabilmesi için, cari saat ücretinin brüt 678 TL. yerine 1.421 TL. olması

gerekmektedir. Bu yaklaşım pratik olmakla beraber, aynı zamanda statik (duragan) bir yaklaşımdır, gerçek ücretleri arttırmaktan ziyade belli bir düzeyde sabit tutmayı amaçlar. Eğer 1977 den bu yana GSYİH'in artışı kadar istihdam artmamışsa, milli gelir içinde ücretlerin toplam payı da, aradaki fark oranında düşer.

1982 yılında [redacted] ücretinin brüt 648 TL. yerine 1.421 TL. olması, % 110 oranında bir artışı ifade etmektedir. 1982 yılında gerçek saat ücretini 1981 düzeyinde sabit tutmak için de, cari brüt ücretin 787 TL. olması gerekirdi. Bu noktada ise, ülkemizin sosyo-ekonomik gerçekleri karşımıza çıkmaktadır. İşçilere % 10 ücret artışını bile vermek istemeyen bir YHK, hesapladığımız gibi % 110 artışı verebilir miydi?

Yukardaki sorunun cevabı, bir ölçüde, ücretlerin maliyet içindeki payının gerçek ücretlerdeki aşınmaya paralel olarak düştüğünü ve gerçek ücretlerde talep edilecek artışın enflasyonu körüklemeyeceğini kamu oyuna ve yetkililere anlatmaya ve onları ikna etmeye bağlıdır. Bu ise, sendikalar kadar, hatta onlardan önce, DPT ye, iktisatçılara, bilim adamlarına, yazarlara ve aydınlara düşen bir görevdir.

B. TOPLAM ÜCRETLERİN ARTTIRILMASI

Kuramsal olarak, konuyu bir göreli olay olmaktan çıkarıp güncel bir bölüşüm konusu haline getirmek ve GSYİH içinde toplam ücret payı olarak % 21, hatta daha iyisi % 24 oranını gerçekleştirmek tutarlı görülebilir. Ancak bu yol da uygulamada pek mümkün değildir. Çünkü ücretler, işyeri bazında saptanır ve ödenir. Yukardaki oranlar işyeri düzeyinde bir şey ifade etmeyeceği gibi, işletme bazında saptanacak bir oran hayli farklı olabilir. Bu bakımdan, ortalama ücretlerden hareketle işe başlamak tek çıkar yol olmaktadır.

Ancak, yukarda da değinildiği gibi, bu yaklaşım pratik olduğu kadar statiktir (duragandır). Yani mevcut düzeyi sabit tutar, iktisadi kalkınmayı içeremez. İstihdam artış hızı kalkınma hızın-

dan daha az olursa, gerçek ücretler sabit kalsa bile, ücretlerin GSYİH içindeki toplam payı aynı oranda düşer. Nitekim bu durum geçmiş uygulamamızda da görülmüştür. Kalkınma hızı ortalama % 6.5 olduğu halde, istihdam artış hızı % 1 civarında kalmış, aradaki fark kadar da, milli gelir içindeki toplam ücret payı gerilemiştir.

Demek ki, GSYİH içinde emeğin payının düşmemesi için, gerçek ücret azalmasını önleyici tedbirlerin yanısıra, istihdamın da arttırılması gerekmektedir.

Bu konuda acaba ne yapılabilir?

Geçmişte olduğu gibi, sadece kalkınma hızını arttırmayı amaçlamak yeterli değildir. Bu yaklaşım, ancak, kapasite kullanımını arttırarak ortalama ücretlerin biraz yükselmesini sağlayabilir, istihdamı gereken oranda arttırmaz. İstihdamı arttırmak için, (a) Orta vadede emek-yoğun sektörleri teşvik etmek, (b) Emek-yoğun sektörler içinde de emek-yoğun teknolojiyi tercih ve teşvik etmek gerekir. Oysa, geçmişteki uygulamada, tam tersine, sermaye-yoğun yatırımlar teşvik edilmiştir.

İstihdamı arttırmak amacıyla tercih ve teşvik edilmesini önerdiğimiz emek-yoğun sektörler, Türkiye'nin ihracat potansiyeli olan malları ürettiğinden (gıda, tekstil, deri, inşaat, vs. gibi), önerimiz aynı zamanda, ihracatı arttırmayı amaçlayan mevcut iktisadi politikayı da destekler niteliktedir.

Uzun dönemde ise, nüfus konusuna büyük bir ciddiyetle eğilmek zorunluğu vardır. Mevcut yüksek nüfus artış hızı devam ederse, işsizlerin çalışan nüfusa oranı da artmaya devam edecek, böylece muhtelif sosyal sorunların yanı sıra, gerçek ücretlerin de yükselmesi pek mümkün olmayacaktır. Bu nedenle, yeni Anayasamızın 41. maddesinde de ifade edildiği gibi, aile plânlaması eğitimi ve hizmetinin ülkemizin her yanında yaygınlaştırılması, uzun vadede gelir dağılımının ücretliler aleyhine bozulmaya devam etmemesi için zaruri görülmektedir.

IV — TABLOLARLA İLGİLİ AÇIKLAMALAR

A. TABLO I

Üç ayrı kişinin aynı konuda yaptığı çalışma karşılaştırılmıştır. Yapılan çalışmalar, aynı yıllarda yapılmadığı için sadece 1970 yılı değerleri verilmiştir. Tablo I'de «DPT 1980 Programı» diye adlandırılan çalışma 1980 programında verilen 21. tablodan ibarettir. Özelliği, yurt içi faktör gelirlerinin bölüşümünde ücret ve maaşların payının en düşük, diğer faktör gelirlerinin ise en yüksek hesaplanmasıdır.

B. TABLO II

Bu tablo imalat sektöründe ücret (maaş dahil) ve katma değerin seyrini göstermektedir. Rakamlar Milyon TL. olarak verilmiştir. Mutlak rakamları mukayese etmek olanağı olmadığından bu rakamlar kullanılarak Tablo III'deki imalat sanayii ile ilgili seriler elde edilmiştir.

C. TABLO III

İmalat sanayii anket sonuçlarını 1980 programı verileri ile karşılaştırılabilmek için benzer bir seri üretmek gerekmektedir. Bunun için Tablo II'de verilen toplam ücretler (maaş dahil) toplam katma değer rakamlarına bölünerek ikinci sütundaki seriler elde edilmiştir. Bu serideki her rakam, 100'den çıkarılarak Ücret/Tarım dışı gelirler sütunundaki seri elde edilmiştir. 8. sütunda imalat sanayii ve tarım dışı sektörlerde ücretin (maaş dahil) diğer gelirlere oranları karşılaştırılmıştır. Tarım dışı sektörlerde ücretlilerin göreli durumu imalat sektörüne göre 1978 yılından beri hızla bozulmakta, son 2 yılda bu bozulma daha da hızlanmaktadır. İmalat sanayiinde ise, ücretlilerin göreli durumu 1980'den sonra bozulmaya başlamıştır ve daha azdır. Bu normaldir, çünkü enflasyon dolayısıyla stokcunun, tüccarın elde ettiği rant imalatçıya göre hızla artarken, imalat sektörü dışında çalışan ücretliler (bankalarda, ticarethanelerde v.s.) toplu sözleşme dışında kalmışlardır.

D. TABLO IV

SSK verileri kullanılarak saat başı gerçek ücretler hesaplanmıştır.

Cari ücretler 1977'de 147 TL. iken, 1982'de 678 TL'ye yükselmişlir. Bu rakamlar ilk bakışta işçinin (özellikle memura göre) yüksek ücret aldığı görünümünü vermektedir. Halbuki fiatlar ücretlerden daha fazla artmıştır.

Örneğin, ücretler 1977'den 1982'ye 678/142 = % 4.61 artmışken, hayat, 5262/451 = 9.72 pahalanmıştır.

Bunun için cari ücretler, geçinme endeksine bölünerek saat başı ücretlerin satınalma gücü (gerçek ücretler) bulunmuştur. Tablodan çıkardığımız sonuca göre (27-13)/27 = % 0.51 gerilediği görülmektedir.

E. TABLO V

Tablo III'de verilen tarım dışı ücret rakamları maaşları da kapsamakta idi. Tablo V sadece ücretler ile tarımdışı-ücret dışı gelirlerin GSYİH içindeki payını karşılaştırmak için hazırlanmıştır. Çünkü TÜRK-İŞ'in maaşlılar için resmen pazarlığa oturma yetkisi yoktur. Çıkan sonuç Tablo III'den pek farklı değil. Yine dönüm noktası 1978. Enflasyona paralel olarak tarımdışı ücretlerin payı birden bire düşmekte, tarımdışı gelirlerin payı ise % 10 artmakta, tarımdışı ücretlerin tarımdışı gelirlere göreli durumu % 58'den % 38'e düşmekte. Yani % 34 kötüleşmekte, dikkat edilirse bu fark sadece ücretlerin düşmesinden (% 3) ötürü değildir. Tarım dahil diğer sektörlerin payı azalmıştır. Vurgunu stokçu, istifçi vurmuştur. 1977'ye göre 1978'de GSYİH'lardan % 10 daha fazla pay almıştır. Daha fazla pay fiatlar arttırarak sağlanmıştır.

REFERANSLAR

1 — Bulutay T., Timur S., Ersel H. Türkiye'de Gelir Dağılımı 1968, Sevinç M., 1971, Ankara.

2 — Çavuşoğlu T., Hamurdan Y. DPT Gelir Dağılımı Araştırması, 1966, DPT Yayını.

3 — Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1980 Programı, DPT Yayını.

4 — Ecevit L. Özütün E. Türkiye'de Gelir ve İstihdam Dağılımındaki Yapılacak Değişim ve Kuznets Hipotezi, DİE 1975, Ankara.

5 — Harberger, A.C., Monopoly and Resurce Allocation, A.E.R., May 1954.

6 — Hatipoğlu Z., Gelişme İktisadi ve Türkiye'nin İktisadi Gelişmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, 1981, İstanbul,

7 — Karahasanoğlu T., Gelir Dağılımı Yönünden Türkiye'de Emlak Gelirleri Analizi ve Sendikalaşmanın Ekonomik Etkinliği, Basılmamış Doçentlik Tezi, E.İ.T.İ.A., 1978, Eskişehir.

8 — Krueger, A.O., The Political Economy of the Rent-Seeking Society, A.E.R., June, 1974.

9 — Mundell, R.A., Review of Jensens Free Trade, Protection and Customs Union, A.E.R., June, 1962.

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

10 — Posner, R.A., The Social Costs of Monopoly and Regulation, Journal of Political Economy, August, 1975.

11 — Sarç, Ö.C., Gelir Dağılımı, Dışarda ve Türkiye'de, İstanbul Üniversitesi Yayını, 1970, İstanbul.

12 — Tullock, G., The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies and Theft. Western Economic Journal, June 1967.

TÜRK-İŞ Bilgi Merkezi
0 6 4 6 1
331.21 BEY